

Henryk Raszkiewicz

Inteligencja sprytu i wykrętu

Abstrakt

Sprytem nazywa się wysoką sprawność koordynacji zmysłowo-ruchowych w rozwiązywaniu zadań, przede wszystkim praktycznych. Określenie „spryt” stosuje się też do opisu pewnej kombinacyjności w działaniu, skomplikowanych strategii. Spryt stosowany z premedytacją, aby działać dla dobra własnego, wykorzystując niewiedzę, brak doświadczenia i mniejszą sprawność innych i bez zważania na ich dobro, nazywa się cwaniactwem. Żerowanie na dorobku materialnym i intelektualnym oraz współczuciu ludzi, które przyczynia się do ubytku ich dobra, nazywa się cwaniactwem pasożytniczym.

Wykręt (wymówka) występuje ewidentnie w sytuacjach tłumaczenia swojego postępowania przed osobą reprezentującą prawo cywilne i / lub moralne. Przybiera postać deformacji percepcyjnej, operacyjnej, semantycznej i uniku komunikacyjnego. Jego na pozór logicznie poprawna forma maskuje społeczne znaczenie przekroczenia normy; ma wywołać wrażenie, że zdarzenia przebiegały „naturalnie” (w trybie „się”), sprawca nie miał na nie wpływu. Wykręt jest kłamliwym usprawiedliwieniem czynu. Unikaniu mówienia prawdy służą wypowiedzi o splątanej semantyce i przemilczanie niewygodnych faktów. Przekroczenie standardów moralnych wykręt sprowadza do banalizacji sprawy. W wykrętach daje o sobie znać dążenie ludzi do bycia w zgodzie z normami społecznymi, chęć usunięcia dysonansu poznawczego. Przez podobieństwo do mówienia niezrozumiałego wskutek uszkodzenia neurologicznego lub zaburzenia psychiatrycznego wykręt bywa nazywany bełkotem lub brednią. W społeczeństwie rządzonej niesprawiedliwie czy przez zdecydowanego wroga wykręt pełni funkcję obronną. Na podstawie badań empirycznych wnioskuje się, że cechą myślenia osób antyspołecznych jest nieustanna przewrotność. Powstaje ona w następstwie szczególnych warunków kształtowania się tendencji separatystycznej w osobowości. Konflikty z prawem wyostwiają znajomość przepisów, a nie świadomość moralną.

Psucie form poznawczych w sytuacji wyboru uzasadnienia czynu rozmijającego się z powszechnie przyjętymi wartościami występuje nie tylko u osób, które pozostają w konflikcie z prawem. Spryt i wykręt mają uwarunkowania społeczne i emocjonalne, dla jednostki niejasne, często nieświadome. Jednak niezależnie od ich genezy spryt i wykręt prymitywizują

zachowanie społeczne, ograniczają wiedzę, tłumią przeżycie i wyciszają osąd postępowania. Pasożytnictwo i kręctwo jest znakiem lekceważenia ludzi, zbywania ich byle czym, wykorzystywania przez mówienie nieprawdy i wypieranie się własnych kłamstw. Rozprzestrzenianie się inteligencji sprytu i wykrętu prowadzi do destrukcji produktywności myślenia w sytuacjach zadaniowych, zaufania między ludźmi i obywatelskiej aktywności, marnotrawi intelektualny kapitał kraju. Bełkotliwe tłumaczenie ma cechy niewydukanego sposobu wysławiania się u ludzi z niskim pochodzeniem społecznym (koncepty Basila Bernsteina i Pierre'a Bourdieu), jednakże tolerancji dla bełkotliwych wynurzeń, usprawiedliwianych niskim wykształceniem i pochodzeniem klasowym, często towarzyszy nie zastanawianie się nad bełkotem wprowadzonym celowo. W autorytarnych i totalitarnych systemach społecznych znajomość procedur, prawidłowości i technik wpływu społecznego wzbogaca repertuar sprytu i wykrętu. W sytuacjach drastycznej przemocy, brutalnego i bezkarnego wykorzystywania władzy rozumowania logiczne oraz umiejętności skutecznego porozumiewania się społecznego są bez znaczenia, są niewykonalne. Pozostają tylko środki obrony przed napaścią.